

Elnur NURİYEV,

Bakı Dövlət Universiteti

Cinayət hüququ və kriminologiya

kafedrasının doktorantı

Nuriyev_elnur@hotmail.com

CİNAYƏT YOLU İLƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ PUL VƏSAİTLƏRİNİN VƏ YA DİGƏR ƏMLAKIN LEQALLAŞDIRILMASI CİNAYƏTİNİN HÜQUQİ TƏRKİBİNİN SUBYEKTİ

Açar sözlər: çirkli pullar, leqallaşdırma, cinayətin subyekti, siyasi xadim, hüquqi şəxsin məsuliyyəti.

Key words: dirty money, legalization, subject of crime, politically exposed persons, liability of legal persons.

Ключевые слова: грязные деньги, легализация, субъект преступления, политически значимое лицо, ответственность юридических лиц.

Cinayətin subyekti cinayət əməlini törədən və cinayət hüququna əsasən cinayət məsuliyyəti daşıya bilən fiziki şəxsdir. (6, s. 37) Bu cinayətin subyekti ilə bağlı ən ziddiyyətli məqamlardan biri də ilkin cinayəti törətmiş şəxsin cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına görə cinayətin də subyekti ola bilib-bilməməsidir. Tarixən çirkli pulların yuyulması əməli üçüncü şəxslər tərəfindən törədilən qanun pozuntusu kimi nəzərdə keçirilirdi. Belə ki, dövlət cinayətkarların qanuni iqtisadiyyata daxil olmaması üçün qapı rolunu oynayan maliyyə institutları, vəkillər və digər şəxslərin onlara belə imkan verməyəcəyinə əmin olmaq istəyirdilər. Bu sahədə əsas beynəlxalq sənədlərdə, o cümlədən FATF-in (Pulların yuyulmasına qarşı maliyyə tədbirləri üzrə işçi qrupu) tövsiyələrində bununla bağlı birbaşa göstəriş qeyd edilmir və hər ölkənin ümumi cinayət hüququnun prinsiplərinə uyğun olaraq məsələni tənziqləməsi imkanı təsbit edilir. Buna

uyğun olaraq da Argentina, Avstriya, Almaniya və İtaliya kimi dövlətlər ilkin cinayəti törədən şəxsin çirkli pulların yuyulması əməlinin də subyekti olmasını istisna edir. Bəzi hallarda isə qanunvericilikdə ilkin cinayəti törədən çirkli pulların yuyulmasına görə də məsuliyyət daşıyıb daşıya bilməməsi nəzərdə tutulmasa da, məhkəmələr tərəfindən müvafiq işin istintaqı zamanı onların məsuliyyəti müəyyən oluna bilər. Avropa Birliyinin direktivlərində cinayətkarın törətdiyi və ya iştirak etdiyi cinayət əməli nəticəsində əldə edilən əmlakın leqallaşdırılması əməlinin də kriminallaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. (9, maddə 3.5) Bəzi müəlliflər isə hesab edirlər ki, əgər cinayətkar ilkin cinayətə görə məsuliyyətə cəlb edilmişdirsə, o zaman onun leqallaşdırma əməlinə görə də cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi istisna edilir. Bu da ikiqat məsuliyyətin qarşısının alınması yönəlmişdir. Eyni qayda vergi cinayətlərinə və özünün törətdiyi cinayət əməli nəticəsində əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına aid edilə bilər. (10, s. 30) Şəxsi ilkin cinayətə görə məsuliyyətə cəlb etməklə dövlət faktiki olaraq onun bütün hərəkətlərinə, o cümlədən qanunsuz əldə etdiyi əmlak ilə bağlı hərəkətlərinə qiymət vermiş olur. Əgər şəxs cinayət əməli törətdikdə sonra əldə etdiyi əmlakın leqallaşdırılması istiqamətində də hərəkətlər edərsə məhkəmə əmələ hüquqi qiymət verərək daha ağır sanksiya tətbiq edə bilər. (13, s. 384) Bundan başqa şəxs tərəfindən hər hansı cinayət törədildikdən sonra o nadir hallarda

cinayətini etiraf edir və təslim olur. Şəxsin özünü-özünə ifadə verməmək hüququ isə qanunvericilikdə təsbit edilmişdir. Bu səbəbdən də cinayət nəticəsində əldə etdiyi əmlak da özündə qalmış olur. Bu sadəcə ilkin cinayət əməlinin məntiqi nəticəsidir. “Post factum delicti”-yə əsasən isə şəxs ilkin cinayət əməlindən sonra əmlakı əldə etməyə görə əlavə məsuliyyətə cəlb edilməməlidir.

Lakin düşünürəm ki, ilkin cinayət ilə, leqallaşdırma cinayətinin obyektlərinin fərqli olmasını nəzərə alaraq, onlara ayrı-ayrı cinayət əməlləri kimi baxmaq lazımdır. Bundan başqa ilkin cinayəti törədən şəxsin kənarda qalması, üçüncü şəxslərin daha ağır həddə məsuliyyətə cəlb edilməsinə səbəb olacaqdır. Praktikada isə ilkin cinayəti törədən şəxsin leqallaşdırma əməlinə görə məsuliyyətə cəlb edilməsi imkanın istisnası, əməli törədən üçüncü şəxslərin ölkə xaricində olduğu zaman, həmin əmələ görə başlanılan cinayət işinin tamamlanmasında çətinliklərə yol açmasına və şəxslərin cinayət məsuliyyətindən kənarda qalmasına gətirib çıxara bilər. **(12, s. V-13)** Bundan başqa üçüncü şəxslərin eyni əməli törətməsi qanunvericilik tərəfindən sərt cəzalandırıldığı halda, ilkin cinayəti törədən şəxsin məsuliyyətdən kənarda qalması ədalətlik baxımdan da düzgün olmazdı. Digər halda isə, ilkin cinayəti törədən şəxs əldə etdiyi əmlakı xarici ölkəyə çıxarmağa nail olarsa və həmin ölkədə onun törətdiyi ilkin cinayət əməlinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmazsa, o zaman həmin ölkədə onun çirkli pulların yuyulmasına görə də məsuliyyətə cəlb edilməsi istisna olunacaqdır. Belə ki, onun törətdiyi ilkin cinayət əməli ölkə qanunvericiliyində kriminalaşdırılmamışdır və ilkin cinayəti törədən çirkli pulları yuması əməlinə görə də məsuliyyət nəzərdə tutulmamışdır. Bu da cinayət məsuliyyətinə cəlb etmənin həcmnin azalmasına, habelə məsuliyyətə cəlb etmə hallarının düşməsinə səbəb olacaqdır. **(10, s. 122)**

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 193-1-ci maddəsində birbaşa təsbit edilməsə də, cinayətkarın özünün əldə etdiyi əmlakının və ya pul vəsaitinin leqallaşdırılması əməlinə görə cinayət məsuliyyəti istisna edilmir. Nəzərə alsaq ki, Məcəllədə bu cinayət əməli ayrıca müstəqil cinayət kimi nəzərdə tutulmuşdur, şəxsin

əməllərinə hüquqi qiymət cinayətlərin məcmusu kontekstində veriləcəkdir. Belə ki, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır. **(1, maddə 17.1)** Lakin hər bir halda 193-1-ci maddədə nəzərdə tutulmuş hərəkətlərin, cinayətkarın məqsədinin və niyyətinin sübutu onun cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün zəruridir.

Cinayətin xüsusi subyektı cinayətin subyektı üçün nəzərdə tutulmuş ümumi tələblərdən əlavə xüsusi əlamətlərə malik fiziki şəxsdir. Bura vəzifəli şəxslər, hərbi qulluqçular, xüsusi qohumluq əlaqəsində olan şəxslər, vətəndaşlar və s. aiddir. **(6, s. 704)** 193-1-ci maddədə nəzərdə tutulmuş əməl əsasən monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən həyata keçirilir. Belə ki, bu əməli törətmək üçün çox vaxt xüsusi biliyə və bacarığa malik olma tələb olunur. Monitorinq iştirakçıları cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə “Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirən şəxslərdir. **(4, maddə 1.0.7)** Monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər isə cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısını almaq məqsədilə bu Qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirən qiymətli daşların, qiymətli metalların, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və digər məişət məmulatlarının alqı-satqısı ilə məşğul olan fiziki və ya hüquqi şəxslər, daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə vasitəçilik xidmətləri göstərən fiziki və ya hüquqi şəxslər, lotereya və idman mərc oyunları təşkilatçıları, vəkillər, notariuslar, hüquq xidmətləri, mühasibat və vergi

məsləhəti xidmətləri, auditor xidmətləri göstərən şəxslərdir. **(4, maddə 1.0.8)**

Bu cinayətin subyekti məsələsini araşdırarkən siyasi xadimlər institutuna xüsusi fikir vermək lazımdır. Belə ki, leqallaşdırma əməli çox zaman siyasi xadimlər tərəfindən həyata keçirilir. Məhz qanunsuz gəlirin mənbəyi korrupsiya, rüşvət, mənimləmə və s. kimi cinayət əməlləri olan bu şəxslərin əldə etdikləri gəlirlərini leqallaşdırmağa ehtiyacı olur. Bu səbəbdən də bu sahədə olan normativ aktlarda siyasi xadimlər institutu xüsusi tənzimlənilir. İstər milli qanunvericilikdə, istərsə də beynəlxalq sənədlərdə siyasi xadimlər dedikdə, mühüm ictimai vəzifə tutan və ya əvvəllər belə vəzifəni tutmuş şəxslər (dövlət və ya hökumət başçıları, nüfuzlu siyasətçilər, hökumət üzvləri, yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimləri, yüksək rütbəli hərbi qulluqçular, dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin rəhbər vəzifəli şəxsləri, siyasi partiya vəzifəli şəxsləri) nəzərdə tutulur. Bu kateqoriyaya habelə, onların ailə üzvləri və yaxın qohumları da aid edilir. İlk dəfə olaraq bu terminə BMT-nin “Korrupsiyaya qarşı Konvensiyasında” rast gəlinmişdir. **(7, maddə 2)** Sonradan FATF tərəfindən də həmin institut Tövsiyələrə əlavə edilmişdir. Lakin Konvensiyadan fərqli olaraq Tövsiyyədə yalnız xarici ölkələrin siyasi xadimləri institutu tənzimlənilir. **(9, Tövsiyyə 12)**

Siyasi xadimlər ilə işgüzar əlaqə qurularkən eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri həyata keçirilməli və bu proses işgüzar əlaqə qurulduqdan sonra da davam etdirilməlidir. Lakin bəzi ölkələr həmin şəxslərin dairəsini məhdudlaşdıraraq yalnız xarici ölkələrin siyasi xadimləri ilə bağlı bu tədbirləri həyata keçirirlər. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində də bu istiqamət əsas götürülmüşdür. Xarici dövlətlərin siyasi xadimləri ilə işgüzar münasibətlər yalnız monitoring iştirakçılarının rəhbərliyinin razılığı əsasında yaradıla bilər. Müştərinin və ya benefisiar mülkiyyətçinin xarici dövlətlərin siyasi xadimlərinə aid olduğu işgüzar münasibətlərin yaradılmasından sonra məlum olursa, işgüzar münasibətlər monitoring iştirakçılarının rəhbərliyinin razılığı əsasında davam etdirilə bilər. Monitoring iştirakçıları xarici dövlətlərin siyasi xadimləri olan müştəriləri və ya benefisiar mülkiyyətçilərin pul vəsaitlərinin və

ya digər əmlakın mənbəyi barədə məlumatlar əldə etməlidir. Müştəri dedikdə, maliyyə institutunda hesab saxlayan və ya xeyrinə hesab saxlanılan şəxs, xeyrinə əməliyyat həyata keçirilən benefisiarlar və ya banka ciddi risk gətirə bilən əməliyyat ilə bağlı şəxslər başa düşülür. **(3, maddə 21)** Monitoring iştirakçıları xarici dövlətlərin siyasi xadimləri ilə davam edən işgüzar münasibətləri mütəmadi olaraq nəzarətdə saxlamalı, eyniləşdirmə və verifikasiya sənədlərinin vaxtaşırı yeniləşdirilməsi üçün tədbirlər görməlidirlər. **(4, maddə 9-1)** Lakin bu sahədə tənzimləmə sərtləşdikcə və genişləndikcə siyasi xadimlərin həm yerli, həm də xarici siyasi xadimlərin əhatə etməsi istiqamətində dəyişikliklər edilir. Məsələn, Avropa Şurasında artıq tənzimləmə bu formada həyata keçirilir. **(2, maddə 20)** Şura tərəfindən habelə, siyasi xadim sayılmalı olan şəxslər də sadalanır. Bura dövlət və hökumət başçıları, nazirlər, nazir müavinləri və müşavirləri, parlament nümayəndələri, siyasi partiya idarəetmə orqanlarının üzvləri, yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimləri, səfirlər, yüksək rütbəli hərbi qulluqçular, dövlət müəssisələrinin idarəetmə, nəzarət orqanlarının üzvləri, beynəlxalq təşkilatların rəhbərləri və s. aiddir. **(2, maddə 3.9)**

Bu cinayətin subyekti siyasi xadimlər olduqda, həmin cinayətin əməlinin qarşısının alınması bir qədər asan olur. Belə ki, müxtəlif axtarış sistemlərindən istifadə etməklə həmin şəxsin siyasi xadim olub-olmaması yoxlanıla bilər. Həmin şəxslərin əsasən ictimaiyyət üçün açıq olmaları onların müəyyən edilməsini asanlaşdırır. Bu səbəbdən leqallaşdırma əməli əsasən siyasi xadimlərin özləri tərəfindən deyil, üçüncü şəxslər tərəfindən həyata keçirilir. Bu zaman onların benefisiar mülkiyyətçi olması yoxlanılmalıdır. BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən sanksiya tətbiq edilən terroristlərin siyahısının hazırlanması onlara qarşı preventiv tədbirlərin görülməsini asanlaşdırmışdır. Siyasi xadimlər ilə bağlı da belə bir beynəlxalq siyahının hazırlanması, cinayətin bu subyektlərinin vaxtında aşkarlanmasında köməkçi ola bilər. Lakin belə bir siyahı yalnız dövlətlərin özləri tərəfindən təqdim edildikdə yaradıla bilər. Təhlükəsizlik və sui-istifadə hallarını nəzərə alaraq, dövlətlərin bunu könüllü şəkildə etmələri isə şübhə yaradır. **(13, s. 709)**

Hüquqi şəxslərin cinayət məsuliyyəti daşıya bilməsini nəzərə alaraq, bu cinayətlərə görə də onların məsuliyyəti məsələsi araşdırılmalıdır. Belə ki, leqallaşdırma cinayəti əsasən hüquqi şəxslər vasitəsilə törədilir. Şübhəsiz ki bu hüquqi şəxslər arasında bankların rolu daha böyükdür. Bu səbəbdən də onlar üçün müştərini tanı, şübhəli əməliyyatların təqdim edilməsi, məlumatların saxlanması kimi məsələlər xüsusi ilə tənzimlənilir. Banklar ilə bərabər onların rəhbər şəxslərinin, işçilərinin, habelə maliyyə monitorinqini həyata keçirən əməkdaşların məsuliyyəti nəzərdə tutulmalıdır. Bu səbəbdən də banklar öz daxili nəzarət sistemlərinin effektivliyi ilə bərabər, əməkdaşlarının cinayət əməllərindən çəkilməsi üçün də işlər həyata keçirməlidir. **(11, s. 5)**

Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində hüquqi şəxslərin cinayət məsuliyyəti institutu Cinayət Məcəlləsinə edilən 2012-ci il 7 mart tarixli Qanun ilə nəzərdə tutulmuşdur. Hüquqi şəxsə cinayət-hüquqi tədbirlər həmin hüquqi şəxsin xeyrinə və ya onun maraqlarının qorunma-

sı üçün hüquqi şəxsi təmsil etmək səlahiyyətinə malik olan vəzifəli şəxs, hüquqi şəxsin adından qərarlar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan vəzifəli şəxs, hüquqi şəxsin fəaliyyətinə nəzarət etmək səlahiyyətinə malik olan vəzifəli şəxs tərəfindən, habelə qeyd olunan şəxslər tərəfindən nəzarətin həyata keçirilməməsi nəticəsində hüquqi şəxsin işçisi tərəfindən törədilən cinayətlərə görə tətbiq edilir. **(1, maddə 99-4.1)** Bəzi ölkələrdə hətta hüquqi şəxsin səhmlərinin sahibləri icra orqanının ayrı-ayrı üzvlərinin hərəkətləri nəticəsində onlara vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsinə nail olmuşdular. Bu da Bazel Komitəsinin və Volsberq prinsiplərinə uyğundur. Hüquqi şəxslərə cərimə, xüsusi müsadirə, hüquqi şəxsi müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə, hüquqi şəxsi ləğv etmə cinayət-hüquqi tədbirləri tətbiq edilə bilər. **(1, maddə 99-5.1)** Qeyd edim ki, hüquqi şəxslərin cinayət hüquqi məsuliyyəti Məcəllənin yalnız bir qism maddələrinə əsasən nəzərdə tutulmuşdur ki, 193-1-ci maddə də onların sırasındadır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 2000
2. Avropa Şurası "Çirkli pulların yuyulmasına qarşı" Direktivi, 2015
3. Banklar üçün müştərin identifikasiyası prinsipləri, Bazel Komitəsi, Yanvar 2001
4. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2009
5. FATF-ın (Pulların yuyulmasına qarşı maliyyə tədbirləri üzrə işçi qrupu) Təvsiyələri, 20 iyun 2003-cü il
6. Самедова Ш.Т. Уголовное право. Особенная часть: в двух томах. Учебник. Баку:АДИЛЬОГЛЫ, 2020, т.1, 824 с.
7. Korrupsiyaya qarşı Konvensiya, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, 27 fevral 2004
8. Enrique Bacigalupo, Sobre el concurso de delito fiscal, 2012
9. Directive (EU) 2018/1673 of The European Parliament and of The Council of 23 October 2018, on combating money laundering by criminal law
10. Guy Stessens, Money Laundering A New International Law Enforcement Model, University of Antwerp, Cambridge University Press, 2004
11. Pierre-Laurent Chatain, John McDowell, Cédric Mousset, Paul Allan Schott, Emile van der Does de Willebois, Preventing Money Laundering and Terrorist Financing A Practical Guide for Bank Supervisors, 2009 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank
12. Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, January 2006
13. Roberto Durrieu, Rethinking Money Laundering & Financing of Terrorism in International Law Towards a New Global Legal Order, LEIDEN, BOSTON, 2013, Martinus Nijhoff Publishers

Elnur Nuriyev,**Subject of the crime of legalization of criminally
obtained funds and other property**

Main international documents on money laundering do not precisely regulate subjects of the crime of legalization of criminally obtained funds and other property. Therefore, States have different approach on this topic. Liability of politically exposed persons, legal persons, moreover, consideration of dual liability is discussed in the paper.

Эльнур Нуриев,**Субъект преступления легализации денег или иного имущества,
полученных преступным путем**

Основные международные документы по отмыванию денег четко не регулируют субъект преступления легализации денежных средств и другого имущества, полученных преступным путем. Поэтому у государств разный подход к этой теме. В статье обсуждается ответственность политически значимых лиц, юридических лиц, а также учет двойной ответственности.